

El paper de la traducció en el model de llenguatge administratiu i jurídic català

Marta Xirinachs

Cap de la Secció d'Assessorament i Llenguatges d'Especialitat
de la Direcció General de Política Lingüística de Generalitat de Catalunya

L'objectiu d'aquesta intervenció és presentar dades sobre el paper de la traducció en el procés de fixació i estandardització del llenguatge administratiu i jurídic català, tenint en compte el marc de referència, és a dir, l'estatus de la llengua en l'àmbit administratiu i en el jurídic, la divisió administrativa i el sistema organitzatiu.

D'altra banda, em sembla necessari precisar que en alguns moments ens referirem al llenguatge administratiu i al jurídic com un tot i en altres, com a dos llenguatges d'especialitat. Si bé considerem que són dos llenguatges d'especialitat, també és cert que comparteixen molts criteris lingüístics. Per tant, parlant d'aquests llenguatges podem dir que la diferència més gran la presenta la tipologia de textos, i la més petita, les recomanacions d'estil i els criteris que en configuren el model, que pràcticament són els mateixos. Tot i que no és objecte d'aquesta intervenció, també volem deixar constància que el grau d'implantació del llenguatge administratiu és molt superior al grau d'implantació del llenguatge jurídic, perquè la situació de la llengua catalana, com sabem, no és la mateixa en tots dos àmbits.

La traducció com a fenomen sociolingüístic

En una comunitat amb una sola llengua, la traducció es planteja com un mitjà per facilitar les necessitats de comunicació que generen les relacions internacionals. Així, el volum i el ritme de les traduccions creixen al mateix ritme que les relacions internacionals polítiques, econòmiques, tècniques i culturals. En aquesta situació, és a dir, de comunitat unilingüe, hi ha qui diu que la traducció no exerceix gaire influència en la llengua d'arribada. Aquesta consideració probablement és certa per als llenguatges d'especialitat que es corresponen amb activitats «antigues» (el dret i l'administració, per exemple) i, potser no és tan certa per a altres llenguatges d'especialitat més nous (el llenguatge de la informàtica, per exemple).

En canvi, en un context de doble oficialitat i en països amb desigualtats lingüístiques, la traducció ocupa altres papers, a més de la funció d'intercanvi d'informació esmentada. D'entrada,

podem pensar en dos papers diferents segons el model de relació que mantinguin les llengües en contacte. D'una banda, la traducció pot ser una activitat unilateral de comunicació, en què la traducció desplaça la redacció (aquest seria el cas d'organismes que tradueixen del castellà al català com a única via perquè la versió catalana existeixi, per exemple), però també pot actuar com un mitjà transitori en el procés de recuperació d'una llengua. És a dir, la traducció pot ser el mitjà indispensable per poder disposar dels textos necessaris per comunicar-se en una llengua determinada a partir d'un moment donat. En el cas concret de la llengua catalana, la traducció ha estat fonamental perquè el català hagi esdevingut en un termini breu la llengua d'ús habitual i oficial de l'Administració a Catalunya, per exemple.

Traducció i planificació lingüística

Des de l'inici de la darrera etapa de recuperació de les institucions pròpies, la traducció va deixar de ser un interès privat (com ho havia estat en l'època anterior, en què traductors il·lustres del món de la creació literària es van dedicar a aquesta activitat perquè el català disposés de les obres essencials d'altres llengües) per passar a ser un instrument de la planificació lingüística. En aquest sentit, la traducció del castellà al català va començar tenint un caràcter funcional i normalitzador, i es va plantejar com una funció transitòria mentre el personal al servei de l'Administració es formava i adquiria la competència necessària per fer la seva tasca directament en català.

D'un dia per l'altre es poden traspasar competències i funcions, però el canvi d'usos lingüístics és més lent. D'altra banda, el punt de partida tampoc no permetia que fos d'una altra manera: no hi havia, com és lògic, un model de llenguatge administratiu i jurídic actualitzat i propi; el personal al servei de l'Administració no tenia coneixements suficients en llengua catalana, i el castellà era l'únic vehicle d'expressió de les normes i disposicions de referència obligada. Així doncs, la traducció havia de ser el pas obligat per poder disposar d'impresos i documents administratius en català.

La realitat política i sociolingüística és diferent a les diverses administracions de parla catalana i això fa que sigui difícil parlar del sistema organitzatiu com un tot igual. A més, per raons de temps i oportunitat, no podem entrar a fer un relat detallat, territori per territori, del sistema seguit a cada Administració de parla catalana, que d'altra banda moltes de les persones assistents en aquestes Jornades ja coneixen. Però sí que és oportú parlar a grans trets dels organismes que han tingut un paper rellevant en el procés d'estandardització del llenguatge administratiu i jurídic i del paper que hi ha tingut l'activitat de traducció.

L'estructura organitzativa seguida ha tingut diversos nivells, que en realitat es corresponen amb funcions pròpies del procés d'estandardització: l'elaboració funcional, la vehiculació o difusió d'un llenguatge d'especialitat i el seguiment de la implantació. Pel que fa a l'elaboració funcional, hem comptat amb la Comissió Assessora de Llenguatge Administratiu (CALA), integra-

da per juristes i lingüistes i encarregada de l'estudi i la fixació de criteris i models. A més, tenint en compte la divisió administrativa, també hem disposat d'un sistema de coordinació, per garantir l'acord i la unitat de criteri entre els responsables lingüístics de les diferents administracions de parla catalana (la Coordinadora Tècnica de Llenguatge Administratiu va ser el referent més clar). També cal situar en aquest mateix pla d'elaboració funcional el TERM CAT, responsable de l'estudi i la fixació de la terminologia. D'altra banda, pel que fa a la vehiculació, hem de fer referència a les escoles o instituts d'administració pública, responsables de la formació del personal, i, finalment, a una de les peces clau del procés de normalització lingüística: els serveis lingüístics de les diferents xarxes i administracions (local, autonòmica, de justícia i universitària).

Els serveis lingüístics han treballat i treballen tant en la vehiculació o difusió dels models lingüístics com en el seguiment de la implantació dels criteris. Han estat les unitats de treball que, de manera excepcional i transitòria com hem dit abans, s'han fet càrrec de la majoria de les traduccions del castellà al català dels documents i formularis administratius o jurídics de cada departament, ajuntament o jutjat en què treballen.

Traducció com a mitjà de transformació

En el mateix moment que es començava a traduir tota la documentació administrativa s'anava estudiant i configurant el model de llenguatge administratiu i jurídic català. Als inicis, els temes d'estudi de la CALA es plantejaven molt sovint com a problemes de traducció: com n'hem de dir de tal fórmula o terme? Cal fer servir els tractaments protocol·laris en tots els documents com es fa en castellà? I moltes altres preguntes que ens vam haver de fer per saber com havíem d'actuar en català.

Per al nostre llenguatge administratiu, la traducció del castellà al català ha estat un mitjà de transformació. És a dir, per elaborar els models de documents en català molt sovint es va partir de models en castellà, però no se'n va fer el que podríem dir una traducció literal. Era clar que calia disposar d'un model de llengua adequat a una societat democràtica i moderna; per tant, es volia evitar la imatge social del llenguatge administratiu i jurídic castellà més arcaïtzant, de tracte distant i no igualitari, i sintaxi complicada.

Com a sistema de treball per fixar els models de documents en català, els documents en castellà tenien, en general, la funció d'assegurar-nos que responien a la seva funció comunicativa (s'adequaven al marc legal, contenien els diferents blocs d'informació necessaris i usaven la terminologia i la fraseologia que corresponia). A partir d'aquests models, s'analitzava amb actitud crítica cada element per determinar si era imprescindible traslladar-lo al nou text en català (fórmules com *Es justícia que pido en... el día...* s'eliminaven). Calia que el marc legal i la funció del document justifiquessin la pertinença de cada element. Un cop es disposava d'aquesta informació, es passava a la fase de traducció transformació i s'aplicaven al text de partida els criteris que defineixen el llenguatge administratiu i jurídic català:

— modernitat (tracte igualitari entre homes i dones, *demanar* i no *suplicar* per posar un exemple que ens permet veure aspectes que no són netament lingüístics),

— economia del llenguatge (preferència per formulacions breus i concises: *que se sirva tener por presentado el escrito y lo admita* es transforma en *que admeti l'escrit*),

— claredat (identificació de l'emissor i adequació al receptor),

— precisió (ús de la terminologia i la fraseologia pròpia).

Pel que fa a la terminologia i la fraseologia, tot i que de manera inevitable s'havia i s'ha de partir de conceptes creats en castellà, perquè formem part del mateix ordenament jurídic i això té les seves conseqüències lingüístiques (interferències, calcs, manlleus), també s'ha procurat, quan ha estat possible, vetllar perquè les formes siguin més transparents. Vegem-ne uns quants exemples:

Castellà	Català
cohecho	suborn de funcionari
causar baja	deixar vacant, ser baixa, ser causa de baixa
dar vista al expediente	sotmetre a vista l'expedient
decaer en su derecho	perdre els drets // prescriure
emplazar	citar a termini
estar y pasar por	atenir-se (a una disposició), sotmetre's (a una decisió d'algú)
fallo	decisió
funcionario -a de empleo	personal eventual
noche de autos	nit dels fets
recurso de fuerza en conocer	recurs de coneixement forçós

L'exemple de com s'ha traduït la fórmula *ruegos y preguntas* per *torn obert de paraules* ens serveix per veure que hem prescindit de l'actitud poc democràtica que reflecteix el terme *ruego* (no cal pregar), però en canvi també ens serveix per veure que això no sempre és possible, ja que també pertanyem al mateix ordenament jurídic que legisla en castellà. A les sessions de les corporacions locals es parla de *precis i preguntes*, perquè la seva reglamentació (llei de bases redactada en castellà) fixa, detalla, defineix i distingeix aquests tipus d'intervencions.

Podríem continuar aquest apartat parlant dels canvis que s'han introduït en les traduccions al català dels textos administratius, però ens limitarem a presentar un esquema de resum d'alguns fenòmens prou rellevants.

<i>Castellà</i>	<i>Català</i>
Ordre gramatical dels elements de la frase alterat	Tendència a ordenar gramaticalment els elements de la frase
Sistema anafòric poc clar	Repetició del referent o substitució del referent per pronoms febles o relatius
Nominalitzacions abundants	Restricció de l'ús de les nominalitzacions (preferència per les formes verbals i per fer explícit el subjecte de l'acció)
Sistema verbal pensat des del punt de vista del legislador (futur d'obligació, per exemple)	Sistema verbal pensant en el destinatari (present d'indicatiu, per exemple)
Ús abundant de formes perifràstiques (<i>proceder a anular, atenerse al pago, practicar la inscripción</i>)	Preferència per les formes simples (<i>anul·lar, pagar, inscriure</i>)
Ús abundant de la passiva	Preferència per la veu activa
Ús dels tractaments protocol·laris en documents no protocol·laris	Reserva dels tractaments protocol·laris per als documents protocol·laris
Ús reverencial de la majúscula	Restricció de l'ús de la majúscula
Models de documents redactats pensant només en el gènere masculí	Tractament igualitari

A tall d'exemple pràctic, podem comparar la versió castellana i la catalana d'aquest document jurídic:

Escrito solicitando la celebración de vista

AL JUZGADO

Don... Procurador de los Tribunales, en la representación que tiene acreditada de don... en los autos de juicio de desahucio número... de... ante el Juzgado, DIGO:

Que a esta parte le interesa que se celebre vista en estos autos.

Por lo expuesto,

SUPLICO AL JUZGADO: se sirva admitir el escrito y acordar la celebración de vista, señalándose día y hora al afecto.

Es justicia que pido en (*lugar y fecha*).

Escrit en què es demana la realització de vista pública

AL JUTJAT

[nom procurador/a], procurador/a dels tribunals, en representació d[nom poderant], tal com he acreditat en les actuacions del judici de desnonament número..... contra [nom part contrària], comparec davant d'aquest Jutjat.

MANIFESTO:

Que m'interessa que es realitzi vista pública.

Per això,

SOL·LICITO:

Que admeti aquest escrit i que disposi el que convingui per complir el que he manifestat.

Amb aquesta enumeració, que no és exhaustiva, hem comentat els fenòmens que ens vam trobar en el procés de traducció inicial. Per ser justos, hem de dir que avui el llenguatge administratiu castellà (i no el jurídic) s'ha començat a transformar en el mateix sentit que el model català, més adequat a la realitat social.

Un altre cas específic de traducció en l'entorn administratiu, que també ha tingut un paper molt rellevant en el disseny de documents, és el del procés que es va seguir en la traducció d'impresos. A més del que ja hem comentat, la traducció dels impresos va posar de manifest que era urgent racionalitzar i normalitzar aquests documents, simplificar-ne el llenguatge i disposar d'un programa d'identificació visual propi de l'organització. Partiem de models que intentaven aplegar en el mínim d'espai possible el màxim d'informació i, a més, no feien cap concessió a l'usuari. Això significa que la informació no apareixia necessàriament ordenada per blocs homogenis i lògics, no sempre hi havia espai suficient per escriure-hi el que es demanava i no s'havia fet un esforç per aconseguir que el text fos entenedor.

En aquest camp, cal destacar especialment l'activitat duta a terme per l'Institut Català de la Salut, pioner en el disseny i la simplificació del llenguatge dels impresos. L'edició l'any 1990 del seu Programa d'identificació visual va representar un desplegament i una aplicació pràctica molt clara del Programa d'identificació visual que la Generalitat de Catalunya va editar l'any 1985.

La traducció avui

En l'àmbit administratiu, a Catalunya, la traducció del castellà al català ha deixat de ser una activitat dels serveis lingüístics i té la funció d'intercanvi d'informació, que comparteixen gairebé totes les llengües i comunitats. A més, el sentit de la traducció també ha canviat, si ens referim als textos propis de les administracions locals i de la Generalitat (no és el cas de l'Administració perifèrica de l'Estat que encara usa el català com a llengua de traducció): les traduccions es fan del català al castellà quan cal, d'acord amb el marc legal. D'altra banda, pel que fa a l'activitat de l'Administració en l'elaboració de criteris de traducció, aquests estan orientats a resoldre pròpiament necessitats o problemes de traducció i no de redacció. En són un exemple els dos opuscles de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya següents:

— *Criteris de traducció de textos normatius del castellà al català*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1999. (Col·lecció Criteris Lingüístics; 4) [ISBN 84-393-4981-5]. Criteris pràctics per resoldre diferents qüestions de llengua a l'hora de traduir els textos jurídics normatius, com ara lleis, reglaments, contractes d'adhesió... Conté un annex amb una llista d'equivalències entre el castellà i el català de terminologia i fraseologia jurídica i administrativa.

— *Criteris de traducció de noms, denominacions i topònims*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1999. (Col·lecció Criteris Lingüístics; 3) [ISBN 84-393-4748-0]. Propostes per resoldre homogeniament els problemes de traducció, entre el català i el castellà, que presenten els noms propis i els noms oficials en els textos de l'Administració, que també poden ser útils per als textos d'altres organismes.

En canvi, el paper de la traducció a l'Administració de justícia no es troba en aquest punt de normalitat, perquè encara és un mitjà de normalització lingüística, amb la finalitat que puguem disposar de les comunicacions en català. El llenguatge jurídic català disposa de models i criteris, però l'ús que en fan els professionals del dret encara és minoritari. D'altra banda, pel que fa a la qualitat de les traduccions, crec que hem de dir que al sector privat, bufets d'advocats i notaries, els textos que es tradueixen del castellà al català presenten, en general, força més interferències del castellà que no pas les traduccions de l'àmbit de l'Administració pública, que té al seu servei professionals de la llengua i ofereix cursos de llenguatge jurídic al personal. Als bufets i a les notaries la tasca de traducció o revisió de la traducció l'assumeix directament el personal i el resultat depèn del seu grau de formació en llenguatge jurídic.

D'altra banda, i com a aspecte positiu en el camp de la traducció jurídica i administrativa, avui també podem parlar de la traducció d'aquests textos d'especialitat amb mitjans automàtics. La traducció al català de lleis i altres disposicions estatals que s'editen d'ençà de mitjan 1998 en el suplement en català del butlletí oficial de l'Estat (BOE) i el pla pilot de les gairebé vuitanta oficines judicials que actuen en català es duen a terme amb l'ajuda de la traducció automàtica i la revisió o postedició, a càrrec d'assessors lingüístics. La publicació del BOE i de la versió catalana de les lleis estatals representa poder disposar de la versió oficial, per tant la qualitat de les traduccions d'aquests textos és molt important, perquè una traducció de qualitat significa no tenir necessitat de recórrer a la llengua de partida. Així, les editorials privades també poden disposar de la traducció feta, com ja disposen de la versió oficial en castellà, per fer les seves edicions anotades. En aquest punt, també hem de fer referència a l'edició en català feta a València d'un altre suplement del BOE, des de l'abril d'enguany. Pel que fa a les conseqüències en el model de llenguatge administratiu i jurídic que pugui tenir el fet de disposar de dues versions catalanes de les lleis estatals, primer cal que s'usin com a font de referència bàsica, i després cal esperar un cert temps per conèixer-ne l'impacte.

Finalment, i a tall de conclusió, volem remarcar la importància que ha tingut la traducció com a element de transformació de les comunicacions de l'Administració en el procés de normalització lingüística. Així, el català administratiu i jurídic, a partir del castellà, amb una imatge social determinada, ha sabut fixar un model de llengua moderna i adaptada a una societat democràtica. I com a contrapunt d'aquest final que pot fer pensar que tot està fet, també volem destacar la necessitat de continuar vetllant com fins ara perquè les traduccions tinguin la qualitat necessària, i molt especialment les traduccions que han de ser font de referència constant per als professionals del sector. Hem de tenir en compte que les traduccions enriqueixen el llenguatge jurídic i administratiu català i contribueixen a l'autonomia lingüística dels professionals del món del dret i de l'Administració. Com hem vist, doncs, a més de les funcions habituals d'informació i desenvolupament de la llengua, les traduccions també exerceixen altres funcions socials, com ara l'educadora i la normativa.